

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 10

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SUDYALAR HAMJAMIYATINING GENDER TARKIBI: STRUKTURAVIY VA QIYOSIY-STATISTIK TAHLIL

Kamalova Xabiba Muxammadiyevna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, dotsent, (PhD).

e-mail: kamolova_bkru.70@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7779-7130>

Annotatsiya.

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi sud tizimi va sudyalarning hamjamiyatining gender tarkibi 2020–2021-yillar kesimida tizimli tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida sudyalarning korpusi va sud apparati ma'muriy xodimlarining gender balansini sud turlari (fuqarolik, jinoyat, iqtisodiy, ma'muriy) hamda sud bosqichlari (Oliy sud, viloyat va tuman sudlari) bo'yicha o'rganilgan. Amalgacha oshirilgan tarkibiy-statistik tahlillar sud tizimidagi kadrlar siyosatining dinamikasini va xotin-qizlarning odil sudlovni amalga oshirishdagi ishtiroki darajasini ochib beradi. Olingan natijalar sud tizimidagi gender tenglik ko'rsatkichlarini yanada yaxshilash bo'yicha strategik tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: gender tenglik, sud hokimiyati, odil sudlov, sudyalarning korpusi, sud apparati, tarkibiy tahlil.

ГЕНДЕРНЫЙ СОСТАВ СУДЕЙСКОГО СООБЩЕСТВА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: СТРУКТУРНЫЙ И СРАВНИТЕЛЬНО-СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Камалова Хабиба Мухаммадиевна

Университет экономики и педагогики, доцент, (PhD).

Аннотация.

В данной статье представлен системный анализ гендерного состава судебной системы и судейского сообщества Республики Узбекистан за 2020–2021 годы. В рамках исследования изучен гендерный баланс судейского корпуса и административных работников аппаратов судов в разрезе видов судопроизводства (гражданского, уголовного, экономического и административного), а также уровней судебной системы (Верховный суд, областные и районные суды). Проведённый структурно-статистический анализ позволяет выявить динамику кадровой политики в судебной системе и определить степень участия женщин в осуществлении правосудия. Полученные результаты служат основой для разработки стратегических рекомендаций по дальнейшему улучшению показателей гендерного равенства в судебной системе.

Ключевые слова: гендерное равенство, судебная власть, правосудие, судейский корпус, аппарат суда, структурный анализ.

GENDER COMPOSITION OF THE JUDICIAL COMMUNITY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN: A STRUCTURAL AND COMPARATIVE STATISTICAL ANALYSIS

Kamalova Xabiba Muxammadiyevna

University of Economics and Pedagogy, Associate Professor, (PhD).

Abstract.

This article presents a systematic analysis of the gender composition of the judicial system and judicial community of the Republic of Uzbekistan during 2020–2021. The study examines the gender balance among judges and administrative court personnel across different types of judicial proceedings (civil, criminal, economic, and administrative) and levels of the judiciary (the Supreme Court, regional courts, and district courts). The structural and statistical analysis reveals trends in personnel policy within the judicial system and the extent of women's participation in the administration of justice. The findings provide a basis for developing strategic recommendations aimed at further improving gender equality indicators within the judiciary.

Keywords: gender equality, judicial power, administration of justice, judiciary, court administration, structural analysis.

Kirish. Zamonaviy demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etish sharoitida davlat hokimiyatining mustaqil tarmog'i hisoblangan sud hokimiyatida gender muvozanatini ta'minlash qonun ustuvorligi hamda ijtimoiy adolat tamoyillarining muhim mezonini hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi BMT Bosh Assambleyasining Barqaror rivojlanish maqsadlariga muvofiq, davlat boshqaruvi va qarorlar qabul qilish jarayonida xotin-qizlarning rolini oshirish bo'yicha tizimli islohotlarni amalga oshirmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Bugungi kunda har bir ayol demokratik jarayonlarning kuzatuvchisi emas, balki faol va tashabbuskor ishtirokchisi bo'lishi kerak" [1].

Sud tizimida gender xilma-xilligining ta'minlanishi nafaqat xalqaro standartlar (masalan, Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiya — CEDAW) talablariga mos keladi, balki odil sudlov sifatini va sud tizimiga bo'lgan jamiyat ishonchini oshiradi [2]. O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi tomonidan sudyalarni tanlash va tayinlash tizimining shaffoflashtirilishi hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-iyuldagi "Odil sudlov samaradorligini oshirish uchun sud tizimini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-6034-son Farmoni bilan sud tizimini moliyalashtirishning to'liq davlat budjetiga o'tkazilishi huquqshunos ayollar orasida sudyalik kasbiga bo'lgan qiziqishni oshirishda muhim institutsional rag'bat bo'lib xizmat qildi [3].

Ushbu tadqiqotning maqsadi O'zbekiston sudyalar hamjamiyati va ma'muriy apparatining gender tarkibini tahlil qilish, sud ixtisoslashuvlari o'rtasidagi gender nomutanosibliklarini aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

METODLAR

Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy-huquqiy, statistik va tarkibiy-funksional tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning empirik bazasini O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi va Sudyalar oliy kengashining 2020-yil 30-dekabr hamda 2021-yil 31-yanvar holatiga ko'ra taqdim etgan rasmiy statistik ma'lumotlari tashkil etadi.

Ma'lumotlarni tahlil qilishda kadrlar tarkibi ikki yirik guruhga ajratildi:

1. Sudyalar korpusi (odil sudlovni amalga oshiruvchi shaxslar).
2. Sud apparatining ma'muriy xodimlari (sud faoliyatini tashkiliy ta'minlovchi xodimlar).

Guruhlar ichidagi ma'lumotlar sud ixtisoslashuvi (fuqarolik, jinoyat, iqtisodiy, ma'muriy) va sud iyerarxiyasi (Oliy sud, viloyat va tuman sudlari) bo'yicha kvantitativ (miqdoriy) va kvalitatif (sifat) jihatdan tasniflandi hamda qiyosiy dinamikasi o'rganildi.

NATIJALAR

Sudyalar korpusining gender dinamikasi

Olingan statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2020-yil 30-dekabr holatiga sudyalar tarkibida ayol sudyalarning umumiy ulushi 13,3% ni tashkil etgan. 2021-yil 31-yanvar holatiga kelib, bu ko'rsatkich 1,6 foiz punktga oshib, 14,9% ni (163 nafar ayol sudya) tashkil etdi.

Sud turlari va bosqichlari kesimida 2020–2021-yillardagi o'zgarishlar quyidagi konseptual natijalarni ko'rsatdi:

- Oliy sud darajasida: Gender nisbati barqaror saqlanib, ayol sudyalar ulushi 23% ni tashkil etdi.
- Fuqarolik sudlarida: Ayollar salmog'i an'anaviy ravishda yuqori bo'lib, viloyat miqyosida 33,3% ni, tuman miqyosida esa 24% ni tashkil etdi. Biroq 2021-yil boshiga kelib, tuman fuqarolik sudlarida ayollar ulushi 20% ga tushgan.
- Jinoyat sudlarida: Ayollar ulushi eng past ko'rsatkichni qayd etdi. Viloyat bosqichida 8,7%, tuman bosqichida esa 5,3% bo'lgan ko'rsatkich 2021-yilda tuman miqyosida 4% gacha kamaydi.
- Ma'muriy va iqtisodiy sudlarda: 2021-yil yanvarida ijobiy o'sish qayd etildi. Tuman ma'muriy sudlarida ayollar ulushi 6% dan 10% ga, iqtisodiy sudlarda esa 11,1% dan 12,5% ga ko'tarildi.

Oliy sud sudlov kollegiyalaridagi aniq gender taqsimoti 1-jadvalda aks ettirilgan.

1-jadval. Oliy sud sudlov kollegiyalaridagi gender ko'rsatkichlari (2020-2021)

Sudlov kollegiyasi nomi	Ayol sudyalar	Erkak sudyalar	Ayollar ulushi (%)
Fuqarolik ishlari bo'yicha	8	11	42,1%
Jinoyat ishlari bo'yicha	2	18	10,0%
Iqtisodiy ishlar bo'yicha	2	10	16,7%
Ma'muriy ishlar bo'yicha	2	8	20,0%

Sud apparati ma'muriy xodimlarining gender tarkibi

Sud apparatida (boshqaruv xodimlari) xotin-qizlar ulushining o'sish sur'ati sudyalar korpusiga qaraganda ancha yuqori bo'ldi. 2020-yilda ayollarning umumiy ulushi 24,8% ni tashkil etgan bo'lsa, 2021-yil yanvar oyi yakuniga ko'ra, bu ko'rsatkich 33,1% ga yetdi (9% ga yaqin o'sish) [4].

Sud ixtisoslashuvlari bo'yicha apparat xodimi bo'lgan ayollar ulushi 2-jadvalda qiyosiy bayon etilgan.

Sud turi va bosqichi	2020-yil holatiga (%)	2021-yil holatiga (%)	Dinamika
Oliy sud apparati	13,5%	13,5%	O'zgarishsiz
Fuqarolik tuman/tumanlararo sudlari	37,1%	35,3%	- 1,8%
Tumanlararo iqtisodiy sudlari	25,1%	25,6%	+ 0,5%
Jinoyat tuman (shahar)	22,5%	21,9%	- 0,6%

sudlari			
Viloyat ma'muriy sudlari	11,3%	12,1%	+ 0,8%
Tuman ma'muriy sudlari	19,8%	26,2%	+ 6,4%

2-jadval. Sud apparati ma'muriy xodimlari gender tarkibining qiyosiy jadvali

MUHOKAMA

Olingan natijalar O'zbekiston sud tizimida gender tengligini ta'minlash borasida ikki xil tendensiya mavjudligini ko'rsatadi. Bir tomondan, umumiy yillik ko'rsatkichlarda ayol sudyalari (14,9% gacha) va sud apparati xodimlari (33,1% gacha) ulushining ortishi davlat tomonidan olib borilayotgan faol gender siyosatining institutsional samarasidir. Ikkinchi tomondan, ixtisoslashgan sudlov organlari o'rtasida vertikal va gorizontal gender nomutanosibligi (gender segregation) saqlanib qolmoqda.

Gorizontal nomutanosiblik fuqarolik sudlarida xotin-qizlar ulushining an'anaviy ravishda yuqoriligi (Oliy sudning fuqarolik ishlari bo'yicha sudlov hay'atida 42,1%) va jinoyat ishlari bo'yicha sudlarda o'ta pastligi (tuman bosqichida 4%) bilan tavsiflanadi. Bu holat jinoyat-protsessual faoliyatning psixologik va jismoniy og'irligi, tungi navbatchiliklar hamda jinoiy jazolarni tayinlash jarayonining o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Vertikal nomutanosiblik tahlil qilinganda qiziqarli qonuniyat aniqlandi: jinoyat va fuqarolik ishlari bo'yicha sudlarda ayol sudyalari ulushi tuman darajasiga qaraganda viloyat darajasida yuqori. Ma'muriy va iqtisodiy sudlarda esa, aksincha, tuman darajasida ayol sudyalari salmog'i yuqori ekanligi ma'lum bo'ldi. Bu holat ma'muriy va iqtisodiy sudlar tizimiga keyingi yillarda yosh va yuqori malakali huquqshunos ayollarning ko'proq qabul qilinganligidan dalolat beradi.

Sud apparatida xotin-qizlar ulushining 33,1% gacha o'sishi strategik ahamiyatga ega. Chunki sud majlisi kotiblari va sudyalari yordamchilari kelajakda sudyalik lavozimlari uchun kadrlar zaxirasini shakllantiradi. Demak, apparatdagi o'sish yaqin yillarda sudyalari korpusida ham ayollar ulushining barqaror o'sishiga zamin yaratadi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot asosida quyidagi fundamental xulosalar shakllantirildi:

1. O'zbekiston Respublikasi sud tizimidagi gender tarkibi barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lib, ayol sudyalari ulushi 14,9% ni, sud apparatidagi xotin-qizlar ulushi esa 33,1% ni tashkil etmoqda.

2. Sud tizimida gorizontal ixtisoslashuv bo'yicha nomutanosiblik mavjud bo'lib, xotin-qizlar ko'proq fuqarolik va ma'muriy huquq sohasidagi sudlov organlarida faoliyat yuritmoqdalar; jinoyat-huquqiy sohada esa ularning ulushi pastligicha qolmoqda.

3. Sud tizimining to'liq davlat budjeti hisobidan moliyalashtirishga o'tkazilishi xotin-qizlarning sud hokimiyatidagi ishtirokini rag'batlantiruvchi asosiy makroiqtisodiy va huquqiy omil bo'ldi.

Tavsiyalar:

- Sudyalari oliy kengashi va Sudyalari oliy maktabiga nomzodlarni qabul qilishda huquqshunos ayollar ulushini oshirish bo'yicha maqsadli dasturlarni amalga oshirish.

- Jinoyat ishlari bo'yicha sudlar apparatida xizmat qilayotgan xotin-qizlarni sudyalik lavozimlariga tayyorlash tizimini jadallashtirish orqali ushbu sohada keskin gender nomutanosibligini kamaytirish.

- Ayol sudyalarni nafaqat quyi bo'g'inlarda saqlab qolish, balki ularni sud raislari va rais o'rinbosarlari kabi strategik qarorlar qabul qiluvchi rahbarlik lavozimlariga ko'rsatish amaliyotini kengaytirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh. M. BMT Bosh Assambleyasining 75-sessiyasidagi nutqi. – 2020. – URL: <https://president.uz/oz/lists/view/3851>.

2. BMTning Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiyasi (CEDAW): xalqaro standartlar va monitoring hisobotlari.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-iyuldagi «Sudlar faoliyatini yanada takomillashtirish va odil sudlov samaradorligini oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-6034-son Farmoni. – URL: <https://lex.uz/docs/-4910826>.

4. Гендерный состав судейского сообщества Республики Узбекистан: пособие. – Ташкент: Baktria Press, 2021. – 44 с.